

O ROJEVANJU SLOVENSKEGA ROMANA

Prvi slovenski roman je po splošnem literarnozgodovinskem prepričanju in razširjeni šolski učenosti Jurčičev Deseti brat iz 1866/67; to je namreč prva slovenska pripoved, ki ji je avtor sam pod naslov v vsej imenitnosti pripisal oznako »izvirni roman«; kasneje je tako ali podobno (nekajkrat predvsem z dopolnilom »historičen«) označil še sedem svojih pripovedi, od tega dvoje nedokončanih, vse v časovnem razponu petnajstih let (1866—1881). Ne glede na to, da se je v istem poldrugem desetletju pojavilo še nekaj avtorjev s teksti, ki so podnaslovno oznanjali svojo družinsko pripadnost tej literarni vrsti, je torej bolj konec jasno, da so zgodnji, prvi časi slovenskega romana predvsem vprašanje Jurčičevega romana, Jurčičevega pojmovanja tovrstne pripovedi. Nikakršne nadaljnje razlage slovenskega romana ne more biti, če nam manjka odgovor na vprašanje: kaj in kakšen je bil Jurčičev roman.

Stvar z odgovorom pa ni tako preprosta, kakor je preprosto vprašanje; roman je imel do srede prejšnjega stoletja celo že v srednjeevropskem kulturnem prostoru za seboj dolgotrajno in razgibano zgodovino, v teoriji in praksi. V nemški literaturi, na primer, ki je za ta del capljala za francosko in angleško, se prve definicije romana kot »nove književne vrste« pojavijo že 1620, torej celo četrtrisočletje pred tem (gl. Romantheorie, Dokumentation ihrer Geschichte in Deutschland 1620—1880 Eberharda Lämmerta in sodelavcev, 1971); praksa pa tudi poetološke norme so do Jurčiča vzpostavile že kar celo nepregledno vrsto različnih tipov romana. — Srednjeevropska literatura je zoper renesančno radoživi amadični oz. pastirski roman že zelo zgodaj etablirala roman-eksempel s svetniško življenjepismo snovjo in mu v daljen odmev Horacovim zahtevam poudarjeno naložila, naj vsaj toliko poučuje in vzgaja kolikor zabava. Prav gotovo je kasnejši kanonik Krištof Schmid, tudi pri nas znani otroški avtor, izšel iz te tradicije; enako Cigler. In če 1848 Lovre Pintar imenuje Veritijevo alegorijo Popotnik široke in vozke poti (1828) »moralični roman«, ne more biti drugače, ko da je tudi to zelo daljen odmev ustrezne poetološke tradicije; celo pri nas zelo razširjeno in ponavljano janzenistično zvito geslo, z zgodbicami učinkovito vcepljati lepo obnašanje, pobožnost in druge vrline, ki se človeka sicer slabše poprijemajo, je bržkone koreninilo v neki stari, mogoče celo polemično razpoloženi mentaliteti, ali kar kánonu za to literarno vrsto: literatura (roman) naj bo koristna. — Roman s svojo prozaično radoživostjo je namreč zmeraj znova, prav kakor novela, uhajal tej vzvišeni nalogi v čisto zabavo, in tako je mogoče ugibati, da se je prav zato ob njem toliko govorilo o dvojni vzgojno-razvedrilni naravi vsakršnega literarnega pisanja. Prav zato se je v vsem nezmernem razponu med utilitarnostjo in prijetnostjo zmeraj znova pojavljala tudi nepregledna množica različnih romanovih tipov: tudi tistega kova, kakršnega je Ciglerjeva »povest« Sreča v nesreči — kajti, kdo jo je označil za »povest«? Cigler sam ne; njemu je Sreča v nesreči »popisovanje« in »podučenje«, sploh ne pripoved ali celo »povest«. Beseda povest je Ciglerjeve čase označevala »novico«, ki se pripoveduje, in bogve če ni po

analogiji z novelo in njenim nastankom pa ob izdatni Levstikovi podpori, ki je v Popotovanju izrecno zapisal, da so novele »povesti« (»povesti, ki jim velimo novele«) šele sploh naknadno, mimo Ciglerjeve izrecne volje vstopila v imenitno literarno družčino, pač kot tehnični termin; eno ob drugem, oznaka povest se je za Ciglerjevo pripoved bržkone udomačila šele od Levstikovih razlag 1858 naprej (da pa je reč še bolj zanimiva, ponuja Levstik v Popotovanju Srečo v nesreči kot vzorčni primerek za slovenski roman!).

Tako po eni izmed možnih sledi.

Po drugi: Znano je, da je velika moda zgodovinskega romana po receptih in zgledih W. Scotta, ki je v dvajsetih in tridesetih letih zajela srednjo Evropo, že okrog 1835 pljusnila tudi k nam; Vrazov poskus, napisati tisto leto slovensko pripoved, je po Slodnjaku nastal v tem imenu; in eno prvih Jurčičevih romanopisnih beril so bili prav tako Scottovi romani, o katerih piše v svojih osebnih beležnicah že 1861, Scotta pa pokliče na pomoč že kar na prvi strani Desetega brata, pa čeprav kasneje v besedilu ni več kaj prida scottovskega.

Po tretji: intelektualno-filozofski roman, kakršnega je priporočal predvsem F. Schlegel, kombiniran z ljubezensko-pustolovskim po vzorcu Ungerna-Sternberga oz. Tiecka bi, kakor smemo sklepati po ustrezni razgrnitvi problema okrog te reči pri Prešernu — P. Pajk, Novela Ungerna-Sternberga »Die Zerrissenen« in Prešeren, LZ 1932, 240 i. sl. — prav tako že precej pred Jurčičem silil k nam. Ni dvoma, da je bil Goethejev Wilhelm Meister, ki se je takrat ob Fieldingu, Cervantesu in še kom v nemški publicistiki najpogosteje omenjal kot prototip romana, pri nas znan kot možnost za ev. obrazec; Levstik v pismu Jurčiču 27. 2. 1868 omenja Wertherja itd.

In tako dalje. Pa vendar bi bilo težko enostavno reči, da je Deseti brat kot naš prvi ustoličeni roman napisan izrecno na koncu katere od teh, navsezadnje ne tako redkih ali nezamotanih sledi.

Vprašanje se v obliki majčkene zadrege nadaljuje, ko je treba odkriti, po kakšnih znamenjih se je sploh tiste čase ločevalo novelo od romana; danes se nam — najpreprosteje — zmeraj zdi, da je razlika med njima predvsem v dolžini in v nekaterih lastnostih, ki izvirajo iz tega dejstva. Toda Levstik v pravkar imenovanem pismu Jurčiču izrecno zatrjuje: »Razloček meu novelo in romanom nej tako gotov i trdnih mej, da bi se moglo o vsacem delu na ravnost reči: to je novela, to roman. Nekteri še Goethejevega 'Wertherja' štejó meu novele, meu katere bi tudi jaz 'desetega brata' rajši vrstil nego meu romane«. Reč se mu torej sploh ni zdela tako enostavna, kakor nam in našim šolarjem. Podobno velja za literarnovrstno oznako novele-romana Die Zerrissenen, saj gre za izredno obsežen tekst, tako da je že Pajk ugotavljal, kako da niti Ungern-Sternberg niti njegov vzornik Tieck med novelo in romanom nista pošteno ločevala (l. c. 312, 313).

In končno se tovrstna zadrega še malce postopnjuje, ko pregledamo Jurčičeve pripovedne spise in njihova podnaslovna poimenovanja: niti eno se ne glasi »novela«; Jurčičev sistem literarnovrstnih označitev se giblje v razponu treh ali štirih kategorij in bližnjih inačic: *pripovedka*, *povest* (najpogostejša; z dodatnimi, največ snovnimi označitvami — iz kmečkega življenja, iz zgodovine,

izvirna, humoristična, za slovensko ljudstvo, resnična, iz našega časa ipd.), *roman*; za kratke pripovedi tudi še *črta/črtica*, *obraz*, ali brez oznake; v beležnicah še *črtež*, *scena* — in tudi *novela*. — Zakaj novela samo v beležnici, čeprav je pomenila tisti čas v Evropi že kar jamstveno etiketo, je posebno vprašanje. — Bržkone je za javno rabo skušal Jurčič po Levstikovem nasvetu udomačiti in razširiti za novelo slovenski izraz povest: vse njegove povesti naj bi torej bile slovenski tip novele (in torej nikakor literarno manjvredno, preprostejše branje, kot se povest kot literarno vrsto v distinkciji do romana ali novele nekako samoumevno pojmuje danes). Vendar po vsej verjetnosti spet ni bilo samo slovenizacijsko navdušenje, ki je izključno botrovalo takšni kretnji; »novele« se je že kot oznake držalo nekaj erotično frivolnega, »francosko« opolzkega, boccaccievskega, tako da v Bleiweisovih in Jeranovih čednostnih časih na Slovenskem nikakor ni pomenila priporočljivosti. Če natančno prelistamo Jurčičeve zapiske v rokopisni ostalini, zlahka opazimo, da je z »novelo« ali »novelno« označeval snovi, ki so bile moralno malce razrahljane, spodobni slovenski javni sramežljivosti tabú: »novelna« mu je npr. zamisel za znani protiklerikalni podlistek Bela ruta bel denar (o kaplanski ljubezni in njenih posledicah); podoben zapisek o ljubezni označi »po G. Sandu novelna misel«; anekdoto, ki mu jo je povedal Vošnjak o pohorskem kmetu, ki na kup spravlja za edino hčer, snubcem pa je noče oddati, češ saj ima doma dosti jesti, omenja kot »za novelo porabno«. V feljtonski pripovedi Ženitev iz nevoščljivosti (SN 1879) pa beremo: »Dakle... ti si se pravzaprav oženil iz nevoščljivosti, iz zavisti. Da je ne bi drug vzel, vzel si jo ti sam. Originalno. Ko bi jaz s kakim slovenskim novelistom znan bil, precej bi mu tvojo skrivnost vtaknil v uho, hvaležen bi mi bil za snov: ženitev iz nevoščljivosti.« Zoper francosko pojmovanje morale pa se tudi sicer spotika: »Thema o prešeštvu... je bilo in bo neogibljivo v poetičnih izdelkih, posebno v romanu. Globok razloček pa je, če se prešeštvo zgodi z nravno posilnostjo (potrebnostjo, nujo, op. M. K.), v čemer naravni... motivi skupno delajo — saj duh in telo se ne moreta v življenju tako kakor na papirji deliti in ločiti — ali pa če izvira prelomljenje zvestobe do moža ali zaročene žene iz fizične nenasitenosti, kakor se to godi pri ženskih Don Juanih, katere nam riše George Sand, ki mečejo kot ožete pomeranče može za vrstjo od sebe in frče kot čebele od cvetke do cvetke, nikdar site. To nam ne dopade. Mi imamo nravnost vcepljeno, ločimo se od Francozov. Francozi imajo komedije iz te teme; mi moramo imeti tragedije, tragičen konec. Umiriti nas mora kazen, ktero nravna moč nadene za greh, ki ga ne opravičujemo« (1868). — Torej smemo sklepati, da je povest Jurčiču slovensko »počiščena«, naši nravnosti in občutku za moralo prilagojena novela, slovenski novelni tip. Z drugačno zunanjo nomenklaturu se je bržkone tudi skušal izogniti vsakršnim zelotskim napadom; že iz gimnazijskih izkušenj je vedel, da so te reči lahko prava rdeča cunja, vzrok za najhujše in neusmiljene razjarjenosti. — Toda naš osrednji cilj ni novela.

Že eden pravkaršnjih omenkov (citat o nravnosti) je pazljivim očem dal vedeti, da je za ta del tudi roman povzročal raznotere težkoče. Celo več. Za novelo se je vendarle ponujalo kamuflažno, neobremenjeno slovensko poimenovanje, o romanu pa tudi Levstik že govori pač kot o romanu in Jurčičevo prvo ukvarjanje z njim ni — simptomatično — le pisanje romana, marveč tudi njegova obramba pred jeranovskim slovenstvom; v spisu O slovenskem lepoznanstvu (SG 1866)

piše: »... kako napak in preostro mislijo tisti slovenski gospodje, ki se v svoji tesnosrčnosti preveč strašijo pred besedo ljubezen, ki hočejo, da bi naša literatura ostala samotarska, ki se celo bojijo povesti, v kateri je narisana ženski značaj... Strah obide te ljudi, ako čujejo besedo 'roman'. Zakaj? Zato ker niso morda v estetiki brali, kaj je to, in so včasih slišali, da so romani strašno nevarni, da mlademu človeku tako domišljijo razbelijo in razjarijo, da mora kar v Ljubljano, v Savo, v Donavo ali še Bog vedi kam; menijo, da so vsi romani ene baže, da se pod onim imenom ne more misliti drugega kakor umazani prizori, poželjiva golost, hudobna zapeljivost in kakor se druge take zle reči še zovejo. Resnica je, da je dosti nemoralnih romanov, vzlasti v tujih literaturah, romanov ki se nezreli mladini ne smejo v roke dati... ali nihče pametnih ne bo Noeta klel, da je vinsko trto zasadil, ker se današnji dan kak možak sladke kapljice tako napije, da v mlaki obleži... Slovenski pisatelji naj bodo skrbni in naj ne prekoračijo meje spodobnosti... in Bog nam daj skoro obilo dobrih romanov...« Janez Bleiweis je ob izidu Desetega brata v resnici priporočil branje novel oz. romanov samo hladnejši krvi (N 1868, 19). — Ne da bi preveč spekulirali glede Jurčičevih nejasnih predstav o romanu, o čemer bi lahko sklepali iz nekega stavka v navedku (... vzlasti v tujih literaturah...), ugotovimo kar na kratko, da je skupni imenovalec vseh citiranih opazk *etološko* pojmovanje novele in romana, da ne gre torej za novelo in roman kot oblikovni književni vrsti, marveč da ju predvsem snov, ideologija in obnašanje pripovedovalca ločujejo od drugih, »spodobnejših« književnih vrst.

Zdaj bi se bilo treba seveda posvetiti viru takšnega naziranja, vendar so stvari vsaj na splošno in za našo rabo že znane: roman in novela sta veljali za prozaično literaturo, in to v vseh ozirih, ne le, kar zadeva eufonično organiziranost besedja; pojavljala sta se v nevezani (neverzificirani, prozni) besedi v nasprotju z verzificiranostjo »prave«, poetične literature. Toda hkrati sta bila seveda tudi sicer prozaična; vseskozi v sumljivem, tesnem sorodstvu z literarnim substandardom, s spodnjo, nepriznano literaturo (Bahtin), ki sploh ne vidi literarnega cilja v katarzi, kakršna naj po vseh starih in novih poetoloških predpisih krasi sleherno pravo literaturo, niti ne vidi svojega namena v ničemer drugem podobnem in se požvižga na sleherno vzvišenost; rajši se umazano igračka z manj snažnimi nagoni in razburljivo pregrešnimi, onesrečujočimi čustvi. Proza je pač pusto vsakdanje življenje; če pa že ni pusto (in za umetnost ne sme biti pusto), je frivolno, polno erotičnih limanic, raznoterih goljufij, pritlehnih ukan in nezvestob, velikih in majhnih poniglavosti, drobnih in debelih napak, zvijačnosti, opravljivega sprenevedanja in prijaznega pleteničenja; nič spovedniškega očiščevanja, že kot gola snov ne; in kot izvedba tudi ne. Ljubezen kot snov, ki se v tragediji nujno končuje z zanosnimi, dolgotrajnimi umiranjem in odpovedovanjem, je v vsakdanjem (prozaičnem!) življenju še po Fr. Th. Vischerju in njegovi poetiki 1857 — torej le malo pred srečnim rojstvom prvega slovenskega romana — za roman sicer ena temeljnih snovi, mora pa se po možnosti končati z zakonom; zakon je namreč mnogo bolj prozaičen od ljubezni in tako prozaični književni vrsti ustrežnejši. To so seveda vesele reči, tako da isti poetolog v isti sapi (paragraf 882) priporoča vključitev komičnega v roman, saj se komičnost združuje z ljudskim izročilom oz. ljudsko mentaliteto pa z meščansko opozicijo (= literarni substandard) zoper aristokratski roman (= pravo poezijo). In tako dalje; to so dolge in zanimive zgodbe o tem, s kakšnimi spremenljivimi last-

nostmi se je roman prebijal za omizje priznanosti oz. do pozicije »meščanske epopeje« (Wezel pod konec 18. stoletja) oz. prvega med prvimi, kar je v 19. stoletju brez dvoma postal. Vsi evropski zadržki so bili tudi slovenski zadržki, le da malce pozneje in ostreje.

In že je tu novo kislo jabolko. Še zmeraj govorimo o noveli in romanu kot bolj ali manj enotni kategoriji z isto ali vsaj močno podobno usodo; zdaj pa je le treba poskusiti ugotoviti, kako, po čem je Jurčič med njima ločeval, po kakšnih znamenjih sta mu bila različna. — Prav dobro in natančno tega bržkone ni mogel, v čemer pa spet ni bil preveč drugačen od sočasne Evrope. P. Pajk navaja v svoji razpravi iz Ungernovega romana besede, ki prijazno in prepričljivo ilustrirajo stanje v ustrezni nemški zavesti: »Že nekaj časa sem posvečal pažnjo neki vrsti romana, noveli, in tudi tu odkril ono nedoločeno, majavost, ki se zdi, da je element naših današnjih pesniških proizvodov. Z ene strani vidim, da se ta forma — ako jo smem imenovati formo — znatno približuje npravstvenemu romanu onih dni, in to bi bila pač najugodnejša smer. Z druge strani se mi v tej obliki kažejo same pokvečene, zgodovinske snovi, ki so često prav tako slabo izbrane kakor obdelane. Pred petdesetimi leti (okoli 1780, op. M. K.) se je roman razcepil v mnoge stranske veje, ki so zase tvorile celoto; bilo je pač ducat vrst, in med njimi so se odlikovali zgodovinski, izobrazbeni ali moralični, npravstveni, filozofični, satirični in navadni (!) ljubavni roman. Sedaj te različne snovi zmečemo v eno formo in to imenujemo novelo — — — (l. c. 311). Novela je torej še v tridesetih letih 19. stoletja Tieckovemu krogu, ki je sicer mnogo razpravljal in mislil o teh rečeh, posebna snovna oblika romana; navadni roman je ljubezenski roman, novela je nekakšen amalgam najraznoterejših tipov romana. (Glej spredaj tudi Levstika!)

Razlikovanja na etološki ravni so se med obema vrstama obdržala tudi kasneje, vse do današnjih dni; sicer malce nejasno, pa vendar; mimo dolžinske razlike pomenijo edino razlikovalno priložnost (celo v pogovornem jeziku je metafora za ljubezensko doživetje »roman«; pri Kraigherju, v Kontrolorju Škrobarju, 1914, beremo npr. najprej o tem, kako si je neka slovenjegoriška teta Veronika pokvarila svojčas nogo v dogodku, ki ostaja spričo njene pobožnosti prejkoslej skrivnosten; »a Tilika mi je namignila pomembno, da sem mogel slutiti novelo za stvarjo« — I, 217; torej je novela nekaj, kar je erotičnega značaja, pa spet tiste vrste, da je pregrešna, v nasprotju s pobožnostjo; — kasneje — II, 66 — je najti v isti pripovedi še tekst o romanu: »Slišala sem vaš roman... s Tiliko — Ah, tako!... Ali niso že minila leta od takrat? — Ali je bil moj roman? — Lep roman je bil, gotovo!« — dogodivščina s tuberkulozno in lirično lepo Tiliko je edina kontrolorjeva erotična avantura, ki je čista, lirična, nenaturalistična v tem smislu, da ji ne gospodarijo samo te ali one sle). Potemtakem je roman nujno ljubezenska zadeva, pa za razliko noveli mnogo bolj npravna, »čistejša«, slovenstvu ustreznejša, tako da je niti v poimenovanju ni bilo treba preveč skrivati. Jurčič je roman lahko pripeljal v slovensko literaturo pod pravim, izvirnim imenom.

Ker ni najti pravih izrecnih vzorčnih obrazcev, se po vsem tem zdi, da je za opredelitev izvirne, rojstvene oblike slovenskega romana najsmotnejše pregledati in premisliti vseh osem Jurčičevih »romanov« in izluščiti iz njih lastnosti, ki se ponavljajo, pa potem iz skupka teh lastnosti v obliki tako imenovanega

sindroma po možnosti rekonstruirati Jurčičevo predstavo o romanu, eventualno literarnovrstno shemo za ta roman.

Nekaj olajšav se je doslej ob spotnih razmislekih vseeno nabralo, izrecno pa lahko kot dodatno razbremenitev po nekaterih bežnih in obrobnih, pa dovolj prepričljivih znamenjih zatrdno sprejmemo še predpostavko, da sta bili Jurčiču dve lastnosti romana le apriorno aksiomatični: to namreč, da je roman pisan v nevezani besedi in da je obsežen (o čemer smo sicer že govorili). Za ta del tudi ni bil v posebni stiski: celo pri nas je Macun že petnajst let pred tem v svoji slovensko-ilirski kratki poetiki menil, da se roman loči od novele samo po dolžini, oba pa da sta pisana prozno; spoznanje je skorajda sodilo že v območje samoposebne šolske učenosti, tako da je osmošolskemu Jurčiču v pripovedi Dva prijatelja (1865) kar samo ušlo pod pero: potem ko naključni sopotnik pripovedovalcu do konca razgrne svojo bridko življenjsko zgodbo o tem, kako da mu je najboljši prijatelj speljal nevesto in ga pripovedovalec poprosi, če sme to pripoved zapisati, izve tole: »Zakaj vam ne bi dovolil, če vas to veseli. Samo to si izgovorim, da imen ne imenujete in pa da ne osnujete iz moje suhe pripovedi na dolgo romantično in sentimentalno raztegnjenega romana« (ZD II 149). Torej je roman nekaj na dolgo raztegnjenega (obenem — dragoceno opozorilo! — romantičnega in sentimentalnega). — V območje zavesti o obširnosti kot pogoj za roman prav gotovo sodijo tudi še številna izrecna premišljevanja o »pramenski«, to je časovno-prostorsko večtirni grajenosti romana, ki mora pripovedno vzpostaviti kar se da širok zemljekrog, orbis terrarum. — Za ta del skoraj ne more biti dvomov; čeprav postane kajpada tudi ta postavka manj prepričljiva tisti hip, ko začnemo medsebojno primerjati Jurčičeve pripovedi iz različnih obdobij pisanja: Deseti brat ali Cvet in sad res dolžinsko in po notranji dogajalni organizaciji dominirata tudi nad najzajetnejšimi »povestmi« iz istega desetletja, recimo nad Domnom ali Jurijem Kozjakom; kakor hitro pa v primerjavo priključimo roman Med dvema stoloma ali tudi zgodovinski roman Ivan Erazem Tattenbach iz sedemdesetih let, te razlike niso več bogvekakšne (v ZD Jurij Kozjak šteje 92 strani, Domen 76, Ivan Erazem Tattenbach 86, Med dvema stoloma 88; kot rečeno pa Deseti brat znatno več — 230, Cvet in sad 184; podobno tudi zadnja dva, nedokončana, Rokovnjači in Slovenski svetec in učitelj). — Kljub vsemu: Deseti brat in Cvet in sad kot prva Jurčičeva in slovenska romana po razsežnosti teksta tako znatno presegata vse okoli sebe, da lahko — še posebej ob dodatnem upoštevanju Jurčičeve novinarske naglice v sedemdesetih letih — mirno in brez posebnega očitanja vesti predpostavimo »dolgo raztegnjenost« kot aksiom za roman, tudi pri Jurčiču, in se posvetimo drugim rečem.

V prid sistematičnosti in smotrnosti nadaljnjega dela moramo h koncu takšnih uvodnih razmislekov opredeliti še eno vprašanje. Pri Jurčičevih romanih se literarnovrstna oznaka pojavlja v treh variantah: izviren roman (Deseti brat, Cvet in sad, Doktor Zober, Med dvema stoloma), roman (Lepa Vida), (izviren) historičen roman (Ivan Erazem Tattenbach, Rokovnjači, Slovenski svetec in učitelj). Na prvi pogled se ta poimenovanja ravnaajo predvsem po časovnem značaju snovi: če je snov okvirno sposojena iz znane zgodovine, gre za »historičen roman«; dodatek »izviren« pri Ivanu Erazmu Tattenbachu prihaja bržkone iz občutka o odločilnosti vse tiste fantazijske dodanosti, ki je v takšnem primeru nujna, pri

Tattenbachu pa celo zelo jasno ločitveno vidna (kot izviren »dodatek« Puffovi historiografski rekonstrukciji ustrezne preteklosti). Pri Lepi Vidi vsakršna dodatna označitev odpada, saj je snov v obliki dogajalne sheme, fabule iz ljudske pesmi, pa čeprav potem fiktivno zapisana kot zgodovinski roman, opremljen z izdatnim nacionalno-moralnim aktualizmom; »prave« zgodovine pa v njem ni, ničesar, kar bi bilo tudi zgodovinsko izpričano. — »Izviren« roman pomeni roman z izmišljeno, še nikjer, niti v ljudskem izročilu izpričano snovjo (snov izvira neposredno iz pisca); v njem ni nikakršnih utemeljevanj niti koketiranj z zgodovino, snov je fiktivno sodobna. — Torej lahko že vpnaprej predvidevamo pri Jurčiču vsaj dva tipa romana, oba zastopana s po štirimi teksti: »izviren« in »historičen«. Če le malce pomislimo na vsa tista številna teoretiziranja o zgodovini in pripovedi (historiji in »štiriji«), o resničnosti in fikciji, kakršna je v vedo o literaturi zasejala in razširila romantika z vsemi spremnimi in predstražnimi duhovnimi gibanji, potem je mogoče meniti, da so tudi tehniško-izrazne, ideološke, kompozicijske, torej poetološko zanimive rešitve v obeh tipih romanov vsaj deloma različne; da torej ne gre samo za dva snovna, marveč mnogo obsežnejše, recimo strukturno diferencirana tipa.

Saj ni bil naš namen zamotavati vso reč, kajti vse to je res šele nekakšen uvod, pot do praga, nikakršen odgovor na začetno vprašanje; vendar hkrati nuja, nujen uvodni premislek, otipavanje možnosti, zastavitev smeri, nujno opravilo, ki nam hkrati vzpostavlja zavest o tem, kako vprašanje o slovenskem romanu, kaj da je ta roman, nikakor ni tako enostavno, kakor se nam kar naprej dozdeva.

France Bezljaj

Filozofska fakulteta v Ljubljani

NA ROBU SRBOHRVATSKEGA (IN SLOVENSKEGA) ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA

17

Sln. *récelj* in sbh. *rěcelj*, *řecalj*

Petar Skok v svojem etimološkem slovarju na več mestih razmišlja o besedi *recelj*, ki je skupna slovenščini in srbohrvaščini in za katero vsaj doslej še ne poznamo paralel v drugih slovanskih jezikih. Pred Skokom jo je skušal pojasniti samo A. Matzenauer v Listy Filologické XVI 177, kateri izhaja iz n. dial. *Ränkel*, pomanjševalnice k *Ranke* »vilica, veja, poganjek na trti«, stvn. *hranca* »Vitis alba«. Ta poizkus razlage se Skoku ne zdi zadovoljliv.

V knjižni slovenščini srečujemo danes *récelj* največkrat samo v pomenu »štula, štrcelj odrezanega uda«, ki ga Pleteršnik ne navaja. Registrirani pomeni so še